
SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM*

Russel Kirk**

Çev: Faruk Çakır***

Muhafazakâr kelimesinin en çarpıcı tanımı Abrose Bierce'in *Devil's Dictionary* adlı sözlüğündeki tanımdır: "Muhafazakâr (ad). Var olan şerlere tutkun bir devlet adamıdır; bu bakımdan mevcut şerleri başka şerler ile değiştirmek isteyen liberallerden farklıdır." Daha yumuşak şekilde ifade edersek, muhafazakârın kökleri geçmiştir ve süreklilik arar; liberal ise geleceğe ilişkin görüşüyle iftihar eder ve değişimi savunur.

Liberaller veya radikaller var olan düzenin ani değişimini arzuladıkları için, genellikle muhafazakârlardan daha aktiftirler. Tehlikeli değişim korkusuyla harekete geçirilmedikçe veya toplumun bozulmasından dehşete kapılmadıkça, muhafazakârlar geleneklere, alışkanlıklara ve yerleşik kurum-

---

* Kirk, Russell, 1989, "Permanence and Change", *Prospects for Conservatism*, Regnery Publishing, Washington, s.22-43

** *Time* ve *Newsweek* dergileri Russell Kirk'ü Amerika'nın önde gelen düşünürlerden biri olarak tanımladı. 29 kitap, yüzlerce makale ve birçok küçük hikaye yazdı. Modern kültür, politik düşünce, eğitim teorisi, edebi eleştiri, etnik sorunlar ve sosyal konular hakkında yazılar yazdı ve seminerler verdi. Beşyüzden fazla Amerikan üniversitesinde konferans verdi. *The University Bookman* ve *Modern Age* adlı dergilerinin editörlüğünü yaptı. Pek çok ciddi süreli yayına katkıda bulundu. *National Review* dergisinde eğitim konusunda 13 yıl düzenli olarak yazdı. Avusturya, Almanya, İtalya, İspanya, Polonya gibi ülkelerde ciddi akademik dergilerde makaleleri yayınlandı. En önemli eseri *The Conservative Mind* (1953) birçok dile çevrildi.

*** Dr, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

lara güvenmeye meyillidirler. John Stuart Mill'in muhafazakârları "uyuşuk kesim" olarak isimlendirmesinin sebebi bu eğilimdir.

Bununla beraber, bir konuyu ciddiyetle düşünmek veya tavır almak zorunda bırakıldığında, muhafazakâr kişi çoğu zaman radikal ve liberal hasımlarını şaşkırtacak bir güçle hareket eder. Uyuşuk liberal ve radikaller olduğu gibi, uyuşuk muhafazakârlar da vardır; fakat muhafazakârlar aslında "uyuşuk kesim" değildir. Walter Bagehot "muhafazakârlık hayattan zevk alabilme yeteneğidir" der. Muhafazakâr kişi bütün dertlerine rağmen hayatın iyi olduğuna inanır. Amerikalı bir muhafazakâr ise Amerikan toplumunun, bütün eksikliklerine rağmen özünde sağlam olduğuna inanır. Dolayısıyla muhafazakâr kişi, radikal kişinin her şeye yeniden şekil vermeyi isteyen çılgın arzusunu paylaşmaz. Muhafazakâr kişi, yaşadığımız dünyanın diğer bütün olası dünyalar içinde en kötüsü olduğuna inanmaz; gelecekte bu dünyada daha mükemmel bir dünyanın kurulacağına da inanmaz. Muhafazakârların uyuşuk kesim olması, radikallerin nörotik kesim olması ile zıt anlamlıdır. Diğer bir deyişle, eğer bazı muhafazakârlar sadece sıkıcı ve kendi halinden memnunsalr, buna karşın radikaller Adullam Mağarasında Davud'u görmeye gelen adamlar gibi sadece tatminsiz ve histeriktirler. Prof. F. J. C. Hearnshaw, "genellikle muhafazakâr kişi için oturmak ve düşünmek, belki de sadece oturmak yeterlidir" görüşündedir.

Fakat günümüzde pek çok muhafazakâr, sadece oturmanın yeterli olmadığını, aynı zamanda düşünmeleri ve hareket etmeleri gerektiğinin farkına vardılar. Yıllar önce İskoçyalı bir ilim adamı olan arkadaşım George Scott-Mancriff bu noktayı çarpıcı bir şekilde ifade etmişti: "İnsanlar, âkil kişilerin hiçbir devirde kabul etmediği varsayımları kabul ediyor görünüyor ve havada, Gudara'da uçurumun başında tırıs giden sayısız atların seslerini andıran, korkunç ve uğursuz bir uğultu var." Scott-Mancriff devam eder: "Bütün iyi yerler ve iyi insanlar "samimi bir kötü niyete değil fakat katlanılmaz sahte ifadelerle" kurban ediliyorlar:

Çağın havasından dehşete kapılan muhafazakâr düşünceli kadın ve erkekler akıllıca hareket etmeye başladılar. Atalet suçlamasıyla kastedilen aslında şudur: Muhafazakârlar, köklü yasama projeleri ve kitle hareketleri vasıtasıyla dünyanın cennete dönüştürülebileceği fikrine inanmazlar. Vizyon sahiplerine göre, muhafazakârlar atalet suçlamalarına şu karşılığı verirler: Gerçek uyuşuklar ütopyacılar.

Muhafazakârlara karşı sıkça getirilen diğer bir suçlama ise onların ilerlemeye yüzlerini çevirdikleridir. Bu, muhafazakâr duruşun yanlış bir yorumudur. Muhafazakâr kişi, (büyük İ ile) İlerleme denilen mistik bir gücün

dünyayı şekillendirdiğini reddetse de, o kapsamlı iyileştirmelere/geliştirmelere karşı değildir. Bir toplum bazı bakımlardan ilerlerken, genellikle diğer bakımlardan güç kaybeder. Muhafazakâr kişi, sağlıklı bir toplumun iki unsur içerdiğini savunur. Coleridge, bunları toplumun Sürekliliği ve Gelişmesi olarak isimlendirir. Sağlıklı bir toplum, Coleridge'in ifadesiyle Süreklilik ve Gelişme unsurlarına sahiptir.

Bir toplumda "Süreklilik", topluma istikrar ve devamlılık sağlayan kalıcı çıkarlar ve inançlar tarafından oluşturulur. Bu "Süreklilik" olmadığı takdirde toplumu yaşatan kaynaklar kurur ve toplum anarşi ortamına sürüklenir.

Bir toplumda Gelişme, bir halkı reforma ve gelişmeye teşvik eden anlayış ve çıkarların varlığıdır: Bu Gelişme olmadığı zaman halk durgunlaşır ve toplumun üzerine Mısır ve Peru'da olduğu gibi bir uyumsuzluk çöker.

Dolayısıyla akıllı bir muhafazakâr Süreklilik ve Gelişme taleplerini uzlaştırmaya veya dengelemeye gayet gösterir. O inanır ki Sürekliliğin haklı taleplerini görmezden gelen yenilikçiler, evrensel mutluluk istikbalini gerçekleştirmek için aceleci bir çaba içinde olmaları nedeniyle, medeniyetin mirasını tehlikeye sokacaklardır. Kısaca, muhafazakâr kişi makul ve ılımlı bir ilerlemeyi destekler. Yeni olan her şeyin eski olan her şeyden mutlaka daha iyi olduğunu varsayan soyut "İlerleme" kültüne karşı çıkar.

Muhafazakâr kişi değişimin sağlıklı bir toplum için gerekli olduğu kanısındadır. Edmund Burke'ün ifadesiyle "değişim, varlığımızı sürdürmemizin vasıtasıdır." İnsan vücudunun eski dokuları kullanıp yenilerini ürettiği gibi, devlet ve toplum da zaman zaman eski usûllerini atıp yararlı yeniliklere yer açmak zorundadır. Kendini yenileyemeyen vücut ölmeye başlamıştır. Eğer vücut sağlığını koruyacaksa, türünün doğasıyla ve yapısıyla uyumlu olarak düzenli bir biçimde değişmesi gerekir. Aksi taktirde, değişim anormal bir büyüme ve sahibini yiyip bitiren korkunç bir kanser üretir. Muhafazakâr devlet adamı, toplumdaki her şeyin ne tam olarak yeni ne de tam olarak eski olmamasına özen gösterir. Bu, sosyal bünyenin sağlıklı işleyişinin vasıtasıdır, tıpkı canlıların varlığını sürdürmesinde olduğu gibi.

Fakat tam olarak bir toplumun ne kadar değişime veya ne çeşit bir değişime ihtiyaç gösterdiği, asrın ruhuna ve söz konusu toplumun kendine has şartlarına bağlıdır. Radikallerin hatalarından biri, toplumda kademeli ve ılımlı değişim zaten başlamışken, ani ve tehlikeli bir değişimi gelişigüzel savunmalarındır; Fransız ihtilalinde olduğu gibi. Tocqueville, milleti hakkında şöyle demişti: "Merdivenlerin yarısını inmişken, yere daha çabuk inmek için kendimizi pencereden dışarı fırlattık." Muhafazakârlar, yerleşmiş çıkar ve geleneklerden ani bir kopuş anlamına gelen her değişimin tehlikeli oldu-

ğuna inanır; eğer değişim gerçek faydalar sağlayacaksa, bu değişimin birkaç küstah merkezî otoritenin emirleriyle değil, fakat pek çok şahıs ve kuruluşun gönüllü çalışmasıyla olması gerektiğini iddia eder. Örneğin, ABD, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana büyük ölçüde değişmiştir. Değişimlerin bazıları iyi, bazıları kötüdür. Fakat ABD'nin en belli başlı hasletlerinden biri, sırf değişim uğruna değişimi sevmemektir. Sağlanan refah ve nisbî sükûnet, büyük ölçüde, eski düzen ile keşfedilen yeniliklerin en iyi şekilde uzlaştırılmasının bir sonucudur. Gerçekleşen değişim basiretle çalışan pek çok erkek ve kadının bağımsız gayretlerinin ürünüdür, birilerinin Büyük Planının değil.

Bununla birlikte Muhafazakârlar bazı çok önemli şeylerin değişmez olduğunu bilirler ve daha iyiye dönüştürülemez şeylerle oynamanın çok tehlikeli olduğu görüşündedirler. Muhafazakâr kişi, insan tabiatının tümüyle iyileştirilebileceğine inanmaz. İnsan tabiatında sadece bir çeşit gelişme görülür; o da içsel gelişmedir ve onu her erkek ve kadın özel olarak elde edebilir. Muhafazakâr kişi, erdeme ulaşmanın rehberi olarak 10 Emir gibi kutsal emirlerden daha iyisinin oluşturulamayacağı görüşündedir. O eldeki kumaştan, milletimizin doğasına hâlen sahip olduğumuzdan daha uygun bir hükümet şekli yaratabileceğimize inanmaz. Kısaca o, ahlakî değerlerde ve politikada büyük buluşların zaten yapıldığını; belli belirsiz yeni açılımlar aramaktansa bu doğruları kullanarak başarıya ulaşabileceğimizi düşünür. Burke, 18. yüzyılda yeni ahlakî değerler ve yeni siyaseti savunanlara iki yüzyıl önce şu sert cevabı vermişti: "Biliyoruz ki *biz* hiç bir keşif yapmadık; ne ahlakî değerlerde, ne idare ile ilgili pek çok yüce değerde, ne de özgürlük düşüncesinde herhangi bir yenilik icad etmeye ihtiyaç olduğunu da düşünmüyoruz. Onların anlamları biz doğmadan çok önce belirlenmiştir; bu anlamlar, istesek de istemesek de, biz öldükten sonra da var olmaya ve hükmünü icra etmeye devam edeceklerdir.

Aralarında bir seçim yapmak gerekirse Süreklilik, Gelişmeden daha önemlidir. Oldukça iyi işleyen bir gelenek ve bir kurum ile niteliği bilinmeyen bir gelenek ve kurum arasında seçim yaparken, eski ve denenmiş yeni ve denenmemişe tercih etmek daha makûldür. Abraham Lincoln işte tam bunun muhafazakârlığın gerçek anlamı olduğunu bir seçim konuşmasında beyan etti. Biz haklı olarak varsayıyoruz ki, oldukça iyi işleyen el üstünde tutulmalıdır. Sivil sosyal düzenimiz diye adlandırdığımız dokumuz (ahlakî alışkanlıklar, siyasî kurumlar, gelenek hukuku ve iktisadî tutumların bütünü) yüzyıllar boyunca, acılı ve zorlu bir deneme yanılma yoluyla, incelikte tesis edilmiştir. Bu doku, süzülmüş bilgeliğin, diğer bir deyişle pek çok kuşağın enine boyuna düşünülmüş fikirlerinin ve önemli tecrübelerinin ürünüdür. Eğer biz bu görkemli binayı yıkarsak, onu tekrar inşa etmemiz neredeyse

imkansızdır. Bizim kurulu düzenimiz işlemektedir; tahmine dayalı yeni düzenin işleyip işlemeyeceğinden ise emin olamayız. Ve bizlerin toplumla, o yuncakmışçasına oynamaya hakkımız yoktur; milyonlarca yaşayanın ve daha henüz doğmamış milyonların hakları söz konusudur. Dolayısıyla, tekrar ediyorum, ne zaman ki net bir seçim yapmak zorunda kalırsak Sürekliliği, Gelişmeye tercih etmek akıllıca olacaktır.

Fakat çoğu zaman bu seçimi yapmak gerekmez. Bizler ılımlı ve ölçülü ilerleme ile mevcut toplumsal düzenin avantajlarını birleştirme gücüne genellikle sahibiz. İhtiyatlı muhafazakâr, reform yapma kabiliyetini korumak için bir eğilimde birleşme yükümlülüğünü unutmaz. Amerika'ya özgü muhafazakâr karakter, bizim Atlantik kıyı kolonilerindeki iki milyon insandan, Kuzey Kutbundan Karayipler'e uzanan topraklar üzerinde yaşayan 250 milyonluk büyük bir millet olmamızı mümkün kılmıştır. Bu, gerçek bir ilerlemedir; fakat bu gelenek çerçevesi içinde kalınarak gerçekleşen bir ilerlemedir. Bu ilerlemeyi başarırken, Cumhuriyetimiz kurulduğunda var olan ahlaki ve sosyal yapıları neredeyse hiç bozulmadan koruduk. Muhafazakâr kişinin süreklilik ve değişim arasındaki memnuniyet verici ilişki kurma ideali işte budur. Yüce prensipler varlığını sürdürür, değişen sadece onların uygulamalarıdır.

Rahip Bernard Iddings Bell, yarım yüzyıl önce, herkesin modaya uyararak kendisini liberal diye adlandırılmasını istediği bir devirde, modern liberalizmin benim bildiğim en doğru ve acımasız tarifini ortaya koymuştur:

Kısacası liberal kişi, insanın doğası gereği iyi ve güvenilir olduğunu ve her şeyin zaman geçtikçe daha da iyiye gideceğini düşünür. İyileşmenin gerçekleşmesinin tek şartı, örneğin artık mevcut olmayan kötü sosyal düzenlemeleri bizim hayatımızdan çıkarmamız ve insan zihnini doğa-ötesi dinî etkilerden arındırmamızdır. Liberaller şuna inanır: İnsan manevî boyutu olmayan mümtaz bir varlıktır ve böyle olduğu için, aydınlanmış birey kişisel çıkarını gözetirken, en yüce kültürel değerleri de bir yan ürünü olarak (ya da kabaca belirtmek gerekirse "olup biteni dikkatlice izlemek suretiyle") edinecektir. Eğitim meselesinde Liberaller, "henüz dış dünyadan etkilenmemiş yeni doğmuş bir çocuğa" saygıyla bakar ve bu çocuğun gerekli kuralları öğretmek suretiyle değil de istediğini yapmasına izin vererek gelişmesini arzular. Politikada ise liberaller inanır ki, eğer her bir birey oy hakkına sahip olursa ve kamusal politikalar çoğunluğun oylarına göre yönlendirilirse, olabilecek en yüksek sosyal fayda mutlaka elde edilir.

Muhafazakâr çok farklı bir kişiliktir. Daha dün doğmadığını bilir; o, tecrübesinin bilincinde olan bir insandır. Muhafazakâr, sahip olduğumuz karmaşık medeniyetin sağladığı imkanların tamamının, geçmiş nesillerin acılar-

la dolu ve fedakarlık isteyen çabalarının toplamından oluşan hassas ürünler olduğunun farkındadır. Her şeyin daha iyi olmasını sağlayan "tek faktör zamanın geçmesi" değildir; bir şeyler iyiye gidiyorsa, bu şuurlu erkek ve kadınların, gelenekler çerçevesi içinde çalışarak kötülük ve tembellekle kahramanca mücadele etmelerinin bir sonucudur. İlerleme, tarihte pek nadir olmasına rağmen, gerçektir. Fakat bu; hünerin, insan zekasının ve ihtiyatının işidir; kendiliğinden gerçekleşmez. İlerleme, ancak sürekliliğin sağlam zemini üzerine oturtulduğunda mümkün olur.

Bu gerçek dikkate alındığında, muhafazakârlar aslında ahlakî ve sosyal sürekliliğin savunucularıdır, denilebilir. Bu anlamda muhafazakârlar her kültürde ve her asırda var olmuşlardır. Fakat daha açıkça belirtmek gerekirse, bugün "muhafazakârlık" olarak adlandırılan fikirler bütünü, siyasî düşünce ekolü olarak iki yüz yaşındadır.

Tarihî perspektiften değerlendirildiğinde siyasî muhafazakârlık, modern devrimci çıkışların hayalleri ve aşırılıklarına karşı bir protestodur: Bu konu, D. W. Breger'ın *The Price of Revolution* (Devrimin Maliyeti) isimli kitabında ciddi bir şekilde incelenmiştir. Amerika'nın Bağımsızlık Savaşına modern çağın ilk korkunç devrimi olarak bakmak hatadır; çünkü Amerika'daki "Devrim" Amerikan toplumunun kurumlarını III. George'un tasarladığı yeniliklere karşı korumayı amaçlamış bir hareketti. Bunun tersine Fransız Devrimi, sosyal devamlılığı hor görmek ve soyut doktrinleri yüceltmek suretiyle, modern dünyanın büyük bir kısmına yıkım getiren karmaşayı başlattı. "Muhafazakârlık", 19. yüzyılın başlarına kadar siyasî bir terim değildi; Kıta Avrupası düşünürleri ve kısa bir süre sonra da İngiliz yazarlar ve politikacılar bu kelimeyi, Edmund Burke'ün son dönem yazılarında açıkladığı sosyal ve ahlakî düzenin prensiplerini tarif için kullanmaya başlayana kadar.

Süreklilik iddiaları ile değişim iddiaları arasındaki gerilimin anlaşılması için, Edmund Burke'ün yazılarına bakılmalıdır. Parisli serseri grubu Bastille'i 1789'da bastığında, Burke 60 yaşında, siyasî kariyerinin büyük kısmını muhalefette geçirmiş ve liberal amaçların başlıca savucusu olarak meşhur olmuş bir parti lideri ve siyasî hatipti. O zamanın radikalleri (Thomas Paine de bunlar arasındaydı) Burke'ün İngiltere'de, Fransız ihtilalinin Prensiplerini benimsemiş radikal bir harekete öncülük edebileceğini hayal ettiler.

Fakat onlar Burke'ü yanlış değerlendirdiler. O, toplumu soyut bir model üzerine tekrar kurmak için yapılan Fransız teşebbüsünü takip edecek olayların ne tür bir seyir izleyeceğini hayret verici biçimde önceden gördü. Dev-

rim, bir dizi histerik şiddet aşamalarından hızla geçtikten sonra, bir despotizm ile son bulacaktı.

Tarihi iyi bilen ve siyasi meselelerde çok tecrübeli olan Burke biliyordu ki, insanlar doğaları itibariyle iyi değildirler; aksine pozitif hukuka ve geleceğin, alışkanlıkların ve bastırılmış dürtülerin belirlediği ahlaki kurallara az veya çok itaatkar kılınmışlardır; devrimciler, bu kısıtlayıcı unsurları birikmiş çöpler gibi atmak isterler. Burke biliyordu ki, sivil toplum düzeninin iyi tarafları, yüzyıllar süren girift insan tecrübesinin ürünüdür; bazı kahvehane filozoflarının bir gecede geliştirebileceği türden şeyler değildir.

Eğitilmiş muhafazakârlar, muhafazakârlığın prensiplerini anlamak için, genellikle onun "Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler" isimli çalışmasına ve Avam Kamara'sından ayrıldıktan sonra yazdığı yazılara başvurmuşlardır. Onun kitabı ilk bakışta karmakarışık bir eser gibi görünür. Fakat Burke, "konusuna bir yılanın avına yaklaştığı gibi yaklaşır"; anlatımında tarihî örnekleri prensipler ile, ve tasvirleri pratik vecizeler ile harmanlar. Bütün hayatı boyunca "soyutlamalardan", yani tarihte veya insan doğası anlayışında sağlam bir tabanı olmayan spekülâtif zarlardan, nefret etti. Burke kitabında sürekliliği savunur; başka vesilelerle ilerlemenin savuculuğunu yaptığı gibi.

Burke'ün kitabının büyüklüğünü ve önemini anlamak için, baştan sona dikkatle okumak gerekir. Heyecanın en şiddetli anında yazılmış olması nedeniyle bu kitap, sosyal düzenin gözleri önünde eridiğini gören büyük bir adamın hiddetini bütün çarpıcılığıyla yansıtır. Bununla birlikte cümleleri başarılı ve tecrübeli bir devlet adamının özellikleri olan gözlem keskinliği ve hikmet sahipliği ile dopdoludur. Fransız devrimci hareketinin hezimete uğramasında bu kitabın büyük payı vardır. Bu kitap, siyaset felsefesinin önemli bir eseri ve edebiyat tarihinin en etkili risalelerinden biri olmaya devam etmektedir.

Bugün bu kitabın önemi, ister muhafazakârlar ister liberaller için olsun (Burke her iki ekole de mensuptu), bir yüzyıl öncesinden daha büyüktür. Günümüz devrimleri, 20. yüzyılın başlarındaki sığ iyimserliği dağıttı ve biz şimdi Rus İhtilalini (daha da kötü niteliklere sahiptir) Fransız ihtilalinin emsali olarak algılarız ve akıllara zarar Sovyet zorbalığı örneğinde Burke'ün tahminlerinin bütünüyle gerçekleştiğini gözlemliyoruz. Burke biliyordu ki, bütünlüğü sağlayan eski değerlerin tamamı ile bağını koparan devrimciler, güce ve teröre başvurmak zorundadırlar; hürmet ve basîret gibi muhafazakâr prensipleri reddeden bir toplum ancak bunlar vasıtasıyla yönetilebilir. Burke, kültürümüzdeki cömert ve hoş olan her şeyi modern Avrupa'ya din ve geleneğin verdiğini söyler. Hem dindarlık hem de âdil düzenden nefret eden ve ahlaki

mülâhazalara soğuk bakan spekülâtif bir sistem, bu sistemde toplulukları cezbeden ilk şey olan eşitliğe verdiği göstermelik ilgiyi bile kısa zamanda terkedecektir. Fransız devrimcileri hakkında Burke der ki: " Onlara göre irade, istek, dilek, özgürlük, meşakkat, bireylerin kanları değersiz şeylerdir". Bu göstermelik hümanistlerin asıl amacı iktidarı ele geçirmektir. Onların korkunç hayallerinde, soyut milliyetçiliğin yanında birey hiçbir şeydi. Özgürlük adına, her bir tarihî özgürlük harap edilebilirdi; kardeşlik adına her çeşit şiddet affedilebilirdi. Ve insanların gerçek ahlakî eşitliği, ona manasını veren dinî değerlerle birlikte reddedilebilirdi. Günümüzde bizler bu tespitin ne kadar isabetli olduğunu çok iyi biliyoruz. 19. yüzyıl iyimserleri ise bunu sadece aşırıya kaçan bir kuruntu zannettiler. Ne yazık ki bizler Burke'ün sosyal varoluşun geleneksel düzeniyle tezat içinde olduğunu gösterdiği çılgınlık ve çaresizliğin "muhalif dünyasında" yaşıyoruz. Oliver Goldsmith, insanlığa verilmesi gereken değerleri Burke'ün kendi partisine veriyor olmasından korkmuştu. Sonunda tersi oldu; çünkü Burke "bu muazzam hikmetin insanlığa duyurulması zorunluluğunu yerine getirmek" amacıyla partisinden ve arkadaşlarından koptu. Burke biliyordu ki, Fransa'daki devrim ne basit bir siyasî çekişme ne de aydınlanmanın en yüksek noktasıydı. Ona göre bu devrim muazzam bir ahlakî sarsılmanın başlangıcı idi ve gerekli iyileşme süreci tamamlanmadan toplum bu hastalıktan kurtulamayacaktı.

Burke muhafazakârlığın en güçlü sözcüsüdür. Fakat muhafazakâr düşüncenin Amerikan kaynağını ihmal etmek olmaz. Dr. Daniel Boorstin'in işaret ettiği gibi, Amerikan muhafazakârlığı genellikle soyut siyasî dogmaların tasdikinden daha çok, hukuk teâmülüne ve anayasal yoruma saygı ile kendini ifade eder. ABD'deki ilk siyasî partilerin her ikisinin de (Federaller ve Cumhuriyetçiler) idarecileri, Anglo-Amerikan geleneğinde hukuk eğitimi görmüş ve kendilerini ifade ederken onu esas almış -metafizik varsayımları değil- kişilerdi. Jefferson, zaman zaman Fransız fikirlerini dile getirirse de, özgürlük ve adalet prensiplerini, Coke, Kames ve diğer İngiliz hukuk otoritelerinin ve aynı zamanda Anglo-Saksonlar'dan 19. yüzyıla kadarki dönemin İngiliz özgürlük geleneği üzerine kurmuştur. En samimi Amerikan muhafazakârlarından John Adams, bazı görüşleri itibariyle Burke'ün öncüsüdür ve âdil hükümet etme sanatının başlıca başarısı olan güçler ayrılığı ve güçler dengesine bağlılık düşüncesini Amerikan zihninde silinmez şekilde yerleştirmek için çok şey yapmıştır. Onun, insanın doğası itibariyle yardımsever olduğu kuruntusunun sefaletini göstermesi, anayasal hükümeti incelemesi, merkezî güce yönelttiği sert eleştiriler ve duygusal soyutluklara karşı nefreti, pratik siyaset yapma meselesinde tarihî bilgiyle aydınlanmış Amerikan zekasının en iyi örnekleridir.

Amerikan siyasi hayatında iyi siyasetçiler, genellikle muhafazakâr olarak bilinmeyi isterler. Başta Popülizm olmak üzere Amerika'daki radikal siyasal akımlar bile, tuhaf görünse de, belli başlı muhafazakâr düşüncelerden etkilenmiştir. Amerikalılar, devlet düzenleri tarihinde en başarılı muhafazakâr araç olan federal Anayasayı içtenlikle benimsemişlerdir. Amerika'nın büyük siyasi partilerinden hiç biri, uzun bir süredir radikallerin denetimine geçmemiştir ve bütün partiler bazı sağlam muhafazakârları bünyesinde barındırmıştır. Dinî inanışlara bağlı, keyfi güce düşman, merkeziyetçilikten kuşkulu ve şahsî mülkiyet kurumunun faydalarına inanmış Amerikan halkı, ülkenin kuruluşundan günümüze değin muhafazakâr tesirler ve önyargılarla hareket etmiştir.

Dünyanın her yerinde, muhafazakârların çoğunluğu yetersiz servete ve gösterişsiz mevkilere sahip bireylerdir. Bu muhafazakârlar, kendilerini öncelikle ekonomik rekabete veya yaşam standardına adamamışlardır; bunlar değerli uğraşlar olmalarına rağmen. Sıkıntı zamanında muhafazakâr kişiye gücünü veren özellik, bütün sosyal sınıfları ortak bir amaç için birleştiren bir düzene ve düzen vasıtasıyla toplumun adalet ve özgürlük içinde yaşayabileceğine olan inancıdır. Gelenek, basîret ve devamlılık muhafazakârların düsturlarıdır.

Muhafazakâr bireyi övmeye biraz aşırı kaçmış olabilirim. Bununla beraber hiç sempati hissetmediğim muhafazakârlık çeşitleri, daha doğrusu kabaca muhafazakâr diye adlandırılan siyasal oluşumlar da vardır. Bunlardan birisi alelâde muhafazakârlık, diğeri ise karamsar muhafazakârlıktır.

Alelâde muhafazakârlık ile, "orta yol" kavramını kastediyorum. Bu kendine özgü orta yol, başkasına ayak uyduranın yoludur. Bu yoldan giden kişi, 'ideali' bulduğuyla övünür; fakat aslında o sadece diğerleriyle ortada buluşmuştur. Muhafazakâr kişi bazı genel prensiplere sarılmadığı müddetçe orta yol, şu veya bu aşırılık nereye ona uygun görürse orada oluşacaktır. Düşünen bir muhafazakâr, kelimenin günümüzde anlaşıldığı şekliyle "en kolay yolu bulma" meraklısı değildir. Doğrudur, Burke sıklıkla "en kolay yolu bulma" siyasetlerini övmüştür. Fakat onun kastettiği *basîretti*; diğeri bir deyişle duruma özgü şartlar göz önüne almaksızın soyut *a priori* doktrinleri bir meseleye uygulamaktan kaçınmaktı.

Gerçek bir muhafazakâr pragmatist (fırsatçı) de değildir. Bir zamanlar C. Hartley Grattan, bir Cumhuriyetçi senatörü, 'fırsatçı muhafazakâr' diye nitelenmişti. Fakat öyle bir yaratık türü yoktur.

Pragmatizm, Peirce, William James ve John Dewey tarafından benimsenmesi dolayısıyla kazandığı anlamıyla, her şeyi sadece nasıl "işlediği" bakış açısından değerlendirmedir; diğeri bir deyişle: geleneği ve geçmişten alınan

dersleri görmezden gelerek, sadece mevcut tecrübe ışığında değerlendirme ve yerleşmiş her şeyle ilgili olarak edinilen bir anlamda müphem tecrübenin kesinlikle iyileşmeye yol açacağına güven duyarak değerlendirme. Bir pragmatist sabit prensiplerin varlığına inanmaz. Buna karşın muhafazakârlar prensiplerden yoksun adamın ilkesiz adam olduğuna inanırlar. Bununla birlikte bir muhafazakâr gözleme önem verebilir ve pek çok muhafazakâr da öyledir. Bu demektir ki onlar mevcut şeyleri, Patrick Henry'nin tecrübe kaidi olarak isimlendirdiği tarih bilinci ışığında yargırlar. Bu, hemen kaybolan mevcut anın titreşen ışığında hareket etmek şeklinde ifade edilebilecek pragmatik davranış tarzından çok farklı bir duruştur.

Karamsar muhafazakârlık ile kastettiğim ise, muhafazakâr istidatlara sahip bazılarının, "bireyselci" (ruhî ve sosyal yalnızlığa kendilerini adayanlar) olduklarına kendilerini ikna etmek için gösterdikleri çabalarıdır. Bireyselciliğin kasvetli seküler dogması Godwin, Hodgskin ve Herbert Spencer'in ürünleridir ve bu düşüncenin rotası anarşiden tekrar anarşiye doğrudur. Her bilinçli muhafazakâr bunun tuzak ve kuruntu olduğunun farkındadır. Gerçek muhafazakâr, (prensiplere dayanan) bireyselliği bütün gücüyle destekler; bütünüyle doktriner "bireyselciliğe" ise bütün gücüyle karşıdır. Doktriner bireyselcilik, bizim sadece kendimiz olarak ve kendimiz için var olduğumuza inanır: sonsuz zaman ve mekanda epeyce sevgiden mahrum noktalar olduğumuza. Bu anlayışa göre birey, Mark Twain'in *Mysterious Stranger* (Esrarengiz Yabancı) adlı kitabındaki talihsiz genç gibidir: Şeytan ona hiçbir şeyin mevcut olmadığını, sadece gencin kendisinin ve boş mekânın var olduğunu ve bilginin kaynağının sadece yalnız Birey'in tesadüfi düşüncesi olduğunu ilham etmişti. *La vida es sueno, y los suenos suenos son.* Calderon'a her ne söylersek söyleyelim hatırlamalıyız ki Twain'in romanının özgür eleştirmeni Şeytandır veya en azından Şeytanın yeğenidir. Bireyselcilik ruhanî yalnızlığın cehenneminde doğmuştur. Muhafazakâr kişi bilir ki, kendisi büyük bir devamlılığın ve özün bir parçasıdır; dolayısıyla dünyanın kendisinden ibaret olmadığını ve diğer bireylerle uyum ve karşılıklı saygı içinde yaşamak durumunda olduğunu bilir. Godwin'in ve Spencer'in bireyselciliği, kelimesi kelimesine uygulandığı takdirde medeniyetin bütün dokusunu yok edecektir. Bu, her çağda saçmalaktır; fakat endüstrileşmenin bütün kurumları ve şehir hayatının karmaşıktırdığı çağımızda, neredeyse bütün insanlığa çok hızlı ve çok çirkin bir ölüm getirecektir.

Biz böyle çocuksu boş sözlere müsâmaha göstermek zorunda değiliz. Biz gerçekte ne kendimiz için ne de menfaatlerimiz için yaşarız. Burke ve Adams biliyorlardı ki, bireysellik (şahsiyetin saygınlığı ve kişisel haklar) büyük bir değerdir ve insan ırkının binlerce yıllık acılı tecrübeleriyle gelişen,

özenle oluşturulmuş geleneklerin ürünüdür. Ve yine biliyorlardı ki, muhalifleri Godwin'in telkin ettiği bireysellik öğretisi, halkın vicdanında destek bulması durumunda bütün sosyal düzeni ortadan kaldıracak şekilde incelikle tasarlanmıştı. Burke, zorbalık ve devlet güçlerinin amacı dışında kullanılmasının en cesur muhalifiydi; fakat o biliyordu ki âdil bir hükümet, anarşi (devlet otoritesinin yokluğu) hâlinde imkansız olan barış ve güvenlikten insanların yararlanması için bir araçtır. Burke, nihayetinde toplumun bireylerden oluşan kolektif bir varlık olduğunu ve bireye zararlı hiçbir politikanın toplum için de iyi olamayacağını ısrarla vurguladı. Fakat Burke, bireyleri "yaz sineklerine" indirgeyecek anarşizme bütün gücüyle karşı çıktı.

Bilinçli muhafazakâr, Rousseau'nun puslu ve tehlikeli Genel İrade kavramını reddeder ve Hegel'in soyut Devlet kültürüne karşı çıkar; fakat o gerçek toplum ile, geçmişten devraldığı miras ile, görevleri ile ve gelecek kuşaklar ile bağlarını koparmaz. Marcus Aurelius bizim eller ve ayaklar gibi işbirliğinde bulunmak için var olduğumuzu söyler: "Göz görmek için veya ayaklar yürümek için bir bedel talep eder mi? Böyle bir talep onların varlık sebebini ortadan kaldırır; onların ödülü ise varoluş kanununun hükmünü gerçekleştirmektir. Bunun gibi, insan da iyilik için vardır; her ne zaman bir iyilik yaparsa veya başka bir toplumsal yararın gerçekleşmesine katkıda bulunursa, o böylece varlık sebebine uygun davranmış olur ve kendine ait olanı elde eder."

Amerikalıların çoğunun siyasî teoriye akılları ermez ve siyasî romanların neyi anlattığını pek bilmezler. Bu nedenle bazı entelektüel kaçıkların, sorgusuzca kabul ettikleri fikirlerin nihaî sonuçlarını anladıkları zaman şok olabilecek kişilerden oluşan oldukça büyük bir taraftar grubu edinmeleri (bir süreligine de olsa) mümkündür. Eğer çok sağlam vatandaşlar radikal bir ideoloğu bir şekilde kendi çıkarlarının savunucusu gibi görürlerse, Burke'ün "metafiziksel delilik" olarak adlandırdığı şey, çalkantılı bir dönemde bu vatandaşlara musallat olabilir. Ayn Rand ve onun "objectivizm" ideolojisi gibi entelektüel tuhafıkların etkisi bu çerçevede değerlendirilebilir.

Marx gibi, Ayn Rand da tartışmalı romanlarında ve diğer yazılarında ondan önce gelen neredeyse bütün düşünürleri akılsızlar ve kötü adamlar olarak ilan etti. Meczazî bir ifadeyle, o Kabus Sokağı'nda (Nightmare Alley) doğdu. O gerçekten fedakarlığın sembolü Haçı, insanın kendi itibarını yükseltme sembolü olan Dolar İşareti ile yer değiştirecekti. "Fedakarlığı" veya hayır yapmayı reddetmek suretiyle iş adamlarına garip bir çeşit mukaddeslik ithaf etti. Bu, Marx'ın soyut proleteriyayı yüceltmesine benzer. Eğer ben kızıl ihtilalin bir aktörü olsaydım, böyle bir harekete katılmak ve onun taraftarlarına yağcılık yapmak için acele ederdim: çünkü muhafazakâr çıkar-

ları itibarsız kılmanın olabilecek en iyi yolu, muhafazakâr hareketleri kozmik bir bencilliğin ifadesi olarak göstermektir.

Kendisinin ve yaşadığı dünyanın bilincinde olan bir muhafazakâr, duygusal bir hümanist olamaz; fakat o, devleti, insanın toplumdaki görevlerini ve modern hayatın gereklerini yuhalayan çalınmış bir nihilist de değildir. Günümüzde insanlığı tehdit eden çirkin ve hissiz kolektivizme karşı bir reaksiyon olarak, aşırı bireyselleşmeye yönelik anlaşılabilir bir durumdur. Yine de bu tam bir deliliktir ve muhafazakârlık davası için hiçbir prensibe dayanmayan seçmeci bir anlayıştan bile daha felaket getiricidir. Burke, her şeyi yerinde tutan bir düzenin var olduğunu söyler; o bizim için kurulmuştur, biz de onun için varız. Bilinçli muhafazakâr, ebedî ve ezeli bir düzenin varlığını reddetmek şöyle dursun, onun doğasını araştırma ve o düzene uygun davranma çabasıdır. Bu düzen Kalıcı Değerlerin kaynağıdır.

Bir kültürün acilen durgunluktan ve kayıtsızlıktan uyandırılması gerektiği devirler olmuştur. Fakat 20. yüzyıl endüstri toplumunun kültürü bu şekilde nitelenemez: Yüzyıl yalpalayarak sona ererken, değişim baş döndürücü bir hızla sürmekte, halkların kökleri ile bağını koparmakta, yüzyıllardır insanoğlunu ayakta tutan alışkanlıkları ve umutları yok etmektedir. Şu anda en çok ihtiyaç duyulan şey, değişimin hızını artırmak değil sürekliliği desteklemektir.

Bizim miras aldığımız kültür büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Zannedirim pek çok tahsilli kişi bu ifadeyi tasdik edecektir. Kırk yıl önce, İkinci Dünya Şavaşından kısa bir zaman sonra, kültürel çöküş olasılığı fikrini ortaya atma cesaretine hiddetlenen insanlara sıkça rastlardım. Şimdi ise tam tersi.

Doğrudur, bazen dünyamızdan ve dünyadaki meşguliyetlerden –sayıca az da olsa oldukça berbat nitelikte meşguliyetlerden– çok memnun erkek ve kadınlara rastlıyorum. Fakat bu insanlar benim mutlu diyebileceğim türden insanlar değildir. Onlar Adam Mickiewicz' nin iki satırlık bir şiirini akla getirirler:

Ruhun düştüğü yeri hak ediyor demektir,

Cehenneme girdiğin halde ateşi hissetmiyorsan.

Bizim mevcut memnuniyetsizliklerimiz ve sıkıntılarımız bu yazının konusu değildir. Şu anda benim konum modern kültürün yok oluş çukuruna düşüştür. Dolayısıyla arkadaşım Malcolm Muggeridge' in Great Liberal Death Wish (Büyük Liberal Ölüm Arzusu) başlıklı makalesinden bir tek paragraf kötü durumumuzun az ve öz bir analizi olarak burada yeterli olacaktır.

Muggeridge der ki: "Astronotlar uzayın geniş sonsuzluğuna yükselirken dünyada çöp kümeleri daha da yükselir; üniversite çevreleri nüfuzlarını genişletirken öğrencilerinin kolları kötülöklere uzanır; erkeklik uzvuna ilişkin

kült yaygınlaşırken kısırlık da yaygınlaşır. Büyük zenginlikle büyük fakirlik; sağlıkla hastalık; rakamların revaç bulması ile yalancılık paralel gidiyor. Oburcasına yemek yemek, açlığa neden olur; rahatlatıcı madde kullanmak yorgunluğa yol açar; hepsini söylemek, her şeyi gizlemektir; görüntüde birliktelik, ebedî ayrılıktır. Dolayısıyla biz fantezi bahçelerinden geçip tokluk çöplüğüne giden bolluk vadisi boyunca gitmekte ısrar ederiz; bunu yaparken mutluluğu her zamankinden daha gayretli bir şekilde ararız ve sonuçta çaresizliği her zamankinden daha emin bir şekilde buluruz.”

Aynen öyle. Birkaç yıl önce York katedralinin yakınında tarihî bir evin salonunda oturuyordum. Ev sahibim ilmiyle âmil bir adam olan Rahip Basil Smith'di. O, katedralin mâli işlerinden sorumluydu. Bana şunları söyledi: Bir dönemin sonunda bulunuyoruz. Yakında bizim bildiğimiz kültür tarihin çöplüğüne atılacak. Biz Ortaçağ mansiyonunda konuşurken hemen yanımda duran Rahip Smith'in güzel ciltli kitaplarla dolu iri kitaplığı gözüme çarptı; onun hamd ve şükran dualı saati yarım saati vurdu; kömür ateşinden alevler yükseldi. Kültürün bu kutsal ortamı ve bununla birlikte bir çok şey, sanki Kötü Ruh lanetlemiş gibi yok mu olacaktı? Basil Smith şimdi toprak altında; nüktedan ve yüce gönüllü bu York'lu adamın dün vermek istediği ve kurtarmaya çalıştığı toplumun çoğu da öyle. Şöminenin başında yaptığımız sohbeette onu çok karamsar bulmuştum; fakat onun tahmin ettiği pek çok şey daha şimdiden gerçekleşti.

Gerçekten onu son ziyaretimde bizim kültürümüzün niçin kurumuş yapraklar gibi gözüktüğü fikrimle alakalı olarak küçük fakat önemli bir olay meydana geldi. York katedralinin çanları yüzyıllardır her Pazar sabahı çalmıştır. Fakat benim ziyaret ettiğim yıl, katedralin karşısındaki bir ortaçağ caddesinin öbür tarafında bulunan Youngs' Otelinin sahibi, çanların gece düzenlenen içki alemi sonrasında uyuyan misafirlerini rahatsız ettiği şikayetinde bulunmuş. Nâsıra'lı İsa'nın emretmediği bir çeşit yumuşaklıkla, başkiskopos ve papaz Pazar günleri Allah'ın cezası çanları çalmamaya razı olmuşlar. Çürüyen “beş duyuyula algılanan kültür” (Pitirim Sorokin'in isimlendirdiği gibi) zayıflamış bir “idealist kültür”den geride kalanlara karşı zafer kazanmış. Bu süreç İngiltere'de, Amerika'da ve başka yerlerde hızlanarak devam ediyor. Mukaddes olanın terk edilmesi süreci; bizim problemimizin özünde bu reddediş yatar. Fakat konu çabuk ilerledi. Eğer biz kültürümüzün çöküşünü durdurmak istiyorsak, ilk önce çöküş diye adlandırılan illeti teşhis etmek zorundayız.

20. yüzyılın başında basılan 10 ciltlik *Century Dictionary* adlı sözlükte çöküş kelimesinin az ve öz bir tanımını yer almaktadır: “Bir düşüş veya gerileme; daha aşağı bir durum veya konuma düşme hareketi veya süreci; za-

yıflama süreci veya durumu, gerileme." "Çöküş" terimi, tarih yazımında, özellikle Roma imparatorluğunun son yıllarına işaret eder. 20. yüzyıl medeniyeti 5. yüzyıl Roma medeniyeti ile aynı hastalıklardan mı muzdariptir? Fakat bu konuyu incelemeyi sonraya bırakarak tarif işimize devam edelim.

İngiltere'de 43 yıl önce, D. R. Hardman (Eğitim Bakanının Meclis Danışmanı) kültürün gerilemesi hakkında samimi bir konuşma yaptı. Öğretmenlerden oluşan bir dinleyici topluluğuna şöyle hitap etti: "Endüstrileşme çağı ve demokrasi Avrupa'nın muazzam kültürel geleneklerinden çoğunun, özellikle mimarinin, sonunu getirdi. Günümüz dünyasında çoğunluk yarı tahsillidir ve hatta pek çoğu çeyrek tahsilli bile değildir ve bu dünyada büyük zenginlikler ve muazzam güç, cahilliğin ve ihtirasın istismarı ile elde edilebilir. Amerika'dan Avrupa'ya ve Doğu'ya uzanan yaygın bir kültürel bozulma vardır."

T. S. Eliot, Hardman'ın sözleri hakkındaki fikrini ona mahsus uyarıcı yolla şöyle ifade eder: "Cahilliğin ve ihtirasın istismarı sadece büyük servetler kazanan ticarî maceracıların bir faaliyeti değildir. Bu iş daha adamakıllı ve daha büyük bir çapta bir çok hükümet tarafından sürdürülür." Gerçekten en kötülerini Üçüncü Dünyada olmak üzere, pek çok hükümet 1946'dan beri bu amacı izlemiştir. Bu olgu, bizim çöküşümüzün başlıca işaretlerinden biridir.

Fakat biz yine tarifimize dönelim! Canlı, fakat bir o kadar da dehşete düşürücü *Çöküş* hakkında bir kitap (bir felsefe araştırması) C. E. M. Joad tarafından 1948'de Londra'da yayınlandı. Prof. Joad ahlakça çökmüş bir toplum veya bireyin "amacını terk etmiş olduğunu" ya da daha az soyut ifadeyle, ahlakça çökmüş bir devlette insanların her türlü amacını, gayesini veya hayattaki hedeflerini kaybettiğini; ahlakça çökmüş insanlar için hayatın bir süreç ve tecrübe olması bakımından hiç önemi kalmadığını; bu tür insanların köpekler gibi günlük yaşadıklarını belirtir. Joad'ın ifadesiyle insanın statüsünü çöküş merkezli yorumlayan görüşün özü şu görüşte kendini gösterir: "Tecrübe bizatihi değerlidir veya en azından ona değer atfedilebilir. Bu yapılırken tecrübenin türü veya niteliği; bu tecrübenin içerdiği şeyler veya onun içerdiğine inanılan hayat, ahlak, sanat ve topluma ilişkin normatif düşünceler; ve bunlara ilaveten bu düşünlerle özdeşleştirilen değerlerin önemi ve ifade edilmiş tarzları dikkate alınmaz.

Joad, çökmüş bir toplumun bazı özelliklerini şöyle sıralar: lüks; şüphecilik; yorgunluk; bâtil inanç; birey ve bireysel tecrübelerine aşırı önem vermek; ahlak, estetik, metafizik ve ilahiyatla ilgili görüşlerin bireyselci analizi tarafından teşvik edilen ve bunların bireyselci analizlerini teşvik eden bir top-

lum". Joad'ın buradaki analizinin keskinliğini kabul etmeyen kişi, mutlaka tuhaf bir tecrit edilmiş hayat sürüyor olmalıdır.

Uzun Yaşamın Kanunu (The Law of Longer Life) başlıklı kitabında C. Nothcote Parkinson, keskin zekası ile sosyal çöküşün tarihini ele alır. Ona göre, tarihsel bir perspektiften incelendiğinde medeniyetler çözülme yolunda altı tarihsel aşamadan geçer. Bu aşamalar kısaca şunlardır.

Birincisi, aşırı siyasî merkezîyetçiliktir; Babil, Persepolis, Roma, Pekin, Delhi, Paris ve Londra'da gözlemleneceği gibi.

İkincisi, vergi yükünde haddinden fazla artıştır. Böylece vergilendirme; hükümetin ticarî, endüstriyel ve sosyal "hayata karışma aracı" haline gelir. ... "Aşırıya veya kabul edilebilirin ötesine götürülen vergilendirme daima çöküşün bir işaretidir ve felaketin başlangıcıdır."

Üçüncüsü, "yönetim sisteminin dengesiz ve aşırı büyümesi"dir. Hiçbir niteliği olmayan devasa bir siyasî mekanizma oluşur. "Şeklen iktidara sahip olanlar insanlar, istenmeyen yönde yavaşça hareket eden bir mekanizma içinde sıkışıp kaldıkları için, gerçekte şaşılacak şekilde az otoriteye sahiptirler."

Dördüncüsü, "yanlış insanların yükselmesi"dir. Siyasî bürokrasinin labirentinde, "Orijinal fikirlere sahip olmak başarının önünde bir engeldir. Bu durum belki de kaçınılmaz ve ebedîdir. Fakat çöken bir toplumda aynı eğilim diğer insanlara da bulaşır. ... Toplumun ve düzenin tamamı uyuşuk, hantal, rutin ve uysal hâle gelir."

Beşincisi, "haddinden fazla harcama dürtüsü"dür. Uzun yıllar süren aşırı kamu harcamalarından sonra, "Harcamalarını eksiltme cesaretinden, gelirlerini iyileştirecek araçlardan (vergiler tavan yapmıştır) yoksun kalan hükümet, muazzam derecede borçlanır ve bu borcu gelecek nesillerin omuzlarına yükler."

Altıncısı, "liberal bakış", yani ülke nüfusunun büyük bir bölümünün zihinlerini ve iradelerini zayıflatan bir duygusallıktır. "Biz iyi giden şeyleri görmüyor değiliz, fakat onların bakış açıları tefessüh etmiştir. Onlar mantık yerine duygusallıkla hareket ederler ve bu durum çöküşün bir belirtisidir. Konumuzla daha alakalı olan bir nokta da şudur: Onlar sadece şimdiyle ilgilenirler ve kendilerini düşünürler; onlar için gelecek yalnızca bir sondur."

Acı gerçekler! Hardman der ki, sanayileşme ve demokrasinin zaferi, mimaride ve görsel sanatlarda kültürel çöküntüye neden olmuştur ve bu durum Diocletian'ın saltanatının ilk yıllarından Constantin'in saltanatının son yıllarına kadarki dönemde, bu alanlarda gerçekleşen ani dönüşüm ile karşılaştırılabilir. Joad ise öznelcilik düşüncesinin, özellikle "birey ve onun deneyimleri" üzerine

Süreklilik ve Değişim

aşım tutkusu nedeniyle kültüre zarar verdiğini söyler. Parkinson da, özellikle siyasal yapıları dikkate alarak yaptığı değerlendirmede, çöküntünün siyasal vizyon ve kararlılık eksikliği nedeniyle gerçekleştiği görüşündedir. Bu üç yazarın görüşlerinin çok doğru olduğuna inanıyorum.

Yine de kanaatimce bu yazarlardan hiçbiri büyük kültürleri yıkan çöküşün asıl nedenine doğrudan değinmemiştir. Asıl nedeni en çarpıcı şekilde açıklayan yazar Aleksandr Solzhenitsyn'dir. 1983'te Templeton Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmada şu ifadelere yer vermiştir:

"Yarım asırdan daha uzun bir süre önce (ben çocukken) bazı yaşlı kişilerin Rusya'nın içine düştüğü büyük felaketleri açıklarken şöyle söylediklerini hatırlıyorum: 'İnsanlar Allah'ı unuttu; başımıza gelenlerin sebebi budur.' "

Buna katılıyorum. Benim görüşüm şudur: Kalıcı Değerler 20. yüzyılın sonuna yaklaştığımız şu dönemde ciddi tehlikelere maruzdur. Bizim kültürümüz inançsızlık nedeniyle yok olabilir, şiddet nedeniyle yok olabilir veya her iki belanın birleşmesi sonucu yok olabilir. Hayatın yaşamaya değdiğine inananlarımız, kültürel mirasımızı acilen korumaya, restore etmeye yarayabilecek araçlara yönelmeliyiz.

T.S. Eliot, "Zamanı kurtar, insanı kurtar" diye yazdı. Haklı sebep ve ahlakî tasavvur var oldukça, çağın düzensizliklerine açıklıkla karşı durmak mümkün olabilir. Kirliliğe uysalca yönelmemiz gerekmiyor. İnsanî ve bilimsel eğitimin restore edilmesi, pek çok kamu politikalarının reformu, bulunduğumuz çıkmazların aydınlatılması gibi yaklaşımlar hayatta bir amaç arayarak yetişen nesil için mümkündür.

Böyle bir yenilenme zahmetli bir iştir ve bir ideolog, yani şiddet taraftarı bir devrimci, tarafından başarılamaz. Belki, bu yüzyılın sonuna ve ötesine doğru, Amerikan siyaseti, geçen 60 yılda birçok seçimde oy vermede belirleyici unsur olan ekonomik meselelerden daha çok kültürümüzün tekrar canlandırılmasıyla alakadar olacaktır. İnsanoğluna semâdan bir İşaret verilsin veya verilmesin, ahlakî düzen ve ahlakî anlayışlardan kaynağını alan medenî düzen için endişe duyan erkek ve kadınların yapacağı iş bellidir.